

Vladimirs Iļičs Ļeņins

**VALSTIS
UN
REVOLŪCIJA**

aparāta, ar vienkāršu *bruņotu masu organizāciju* (tādu kā strādnieku un karavīru deputātu padomes – pibidišim, aizsteidzoties priekšā).

Beidzot tikai komunisms rada pilnīgu valsts nevaigdzību, jo nav *neviens*, ko apspiest, – “neviens” *šķiras* nozīmē, tādā nozīmē kā sistematiska cīņa pret noteiktu iedzīvotāju daļu. Mēs neesam utopisti un nemaz nenoliedzam, ka ir iespējami un nenovēršami *atsevišķu personu* ekscesi, tāpat nenoliedzam, ka *tādas* ekscesus nepieciešams apspiest. Bet, pirmkārt, šim nolūkam nav vajadzīga īpaša mašīna, īpašs apspiešanas aparāts, to darīs pati bruņotā tauta tikpat vienkārši un viegli, kā ikviens civilizētu ļaužu pūlis pat mūsdienu sabiedrībā izšķir kaušļus vai arī nepieļauj varmācību pret sievieti. Un, otrkārt, mēs zinām, ka galvenais sociālais cēlonis ekscesiem, kas izpaužas sadzīves noteikumu pārkāpšanā, ir masu ekspluatācija, to trūkums un nabadzība. Kad novērsīs šo galveno cēloni, ekscesi nenovēršami sāks “*atmirt*”. Mēs nezīnām, cik ātri un kādā pakāpenībā, bet mēs zinām, ka tie atmirs. Līdz ar šo ekscesu atmīršanu *atmirs* arī valsts.

Markss, neieslīgdams utopijā, sīkāk formulēja to, ko *tagad* var formulēt attiecībā uz šo nākotni, proti: komunistiskās sabiedrības zemākās un augstākās fāzes (pakāpes, posma) atšķirību.

3. KOMUNISTISKĀS SABIEDRĪBAS PIRMĀ FĀZE

“Gotas programmas kritikā” Markss vispusīgi atspēko Lasala ideju, ka strādnieki sociālismā saņems “nesamazinātu” jeb “pilnu darba produktu”. Markss norāda, ka no visa visas sabiedrības sabiedriskā darba jāatskaita gan rezerves fonds, gan ražošanas paplašināšanas fonds, gan “nolieoto” mašīnu kompensācija u. tml., bet pēc tam no

patērīga priekšmetiem – fonds pārvaldes izdevumiem, skolām, slimnīcām, vecu ļaužu patversmēm u. tml.

Lasala mīglainās, neskaidrās, vispārīgās frāzes vietā (“pilnu darba produktu – strādniekam”) Markss dod skaidru pārskatu, kā īsti sociālistiskā sabiedrība būs spiesta saimniekot. Markss sāk *konkrēti* analizēt dzīves apstākļus tādā sabiedrībā, kurā nebūs kapitālisma, un šajā sakarā saka:

“Šeit mums darīšana” (kad tiek iztirzāta strādnieku partijas programma) “nevis ar tādu komunistisku sabiedrību, kas *attīstījies* pati uz sava pamata, bet gan ar tādu, kas, gluži otrādi, tikko *nāk* no kapitālistiskās sabiedrības un kas tāpēc vēl visādā ziņā – ekonomiskā, morālā un intelektuālā – saglabā tās vecās sabiedrības dzimumzīmes, no kuras klēpja tā nākusi.”⁸⁴

Lūk, šo komunistisko sabiedrību, kas tikko nākusi pasaulē no kapitālisma klēpja un kas visādā ziņā saglabājusi vecās sabiedrības dzimumzīmes, Markss arī nosauc par komunistiskās sabiedrības “*pirmo*” jeb zemāko fāzi.

Ražošanas līdzekļi vairs nav atsevišķu personu prievātpašums. Ražošanas līdzekļi pieder visai sabiedrībai. Katrs sabiedrības loceklis, paveicis zināmu daļu sabiedriski nepieciešama darba, saņem no sabiedrības apliecību, ka viņš padarījis noteiktu darba daudzumu. Saskaņā ar šo apliecību viņš saņem no patērīga priekšmetu sabiedriskajām noliktavām attiecīgu daudzumu produktu. Izņemot to darba daudzumu, ko ieskaita sabiedriskajā fondā, katrs strādnieks tālād saņem no sabiedrības tikpat daudz, cik viņš tai devis.

Valda it kā “vienlīdzība”.

Bet, kad Lasals, domādams tādu sabiedrisku kārtību (ko parasti sauc par sociālismu, bet ko Markss nosaucis par komunisma pirmo fāzi), saka, ka tā ir “taisnīga

sadale", ka tā ir "katra vienlīdzīgas tiesības uz vienādu darba produktu", tad Lasals kļūdās, un Marks vīpa kļūdu izskaidro.

"Vienlīdzīgas tiesības" – Marks saka – šeit patiešām ir, bet tās *vēl* ir "buržuāziskas tiesības", kas, tāpat kā jebkuras tiesības, *paredz nevienlīdzību*. Katras tiesības ir *vienāda* mēroga attiecināšana uz *dažādiem* cilvēkiem, kas patiesībā nav vienādi, nav vienlīdzīgi cits ar citu; un tāpēc "vienlīdzīgas tiesības" ir vienlīdzības pārkāpums un netaisnība. Patiešām, katrs, nostrādājis ar citiem vienādu sabiedriskā darba daļu, saņem vienādu sabiedriskā produkta daļu (bez norādītajiem atskaitījumiem).

Bet patiesībā atsevišķie cilvēki nav vienādi: cits ir stiprāks, cits vājāks; cits precējies, cits nē, citam vairāk bērnu, citam mazāk utt.

"Ar vienādu darbu," Marks secina, "un tāpat arī ar vienādu līdzdalību sabiedriskā patēriņa fondā viens faktiski saņems vairāk nekā otrs, viens būs bagātāks par otru utt. Lai no visa tā izvairītos, tiesībām vajadzētu būt nevis vienlīdzīgām, bet gan nevienlīdzīgām (...)."85

Tātad taisnību un vienlīdzību komunisma pirmā fāzē vēl nevar dot: atšķirības bagātības ziņā paliks, turklāt netaisnīgas atšķirības, bet nebūs iespējams cilvēkam *ekspluatēt* cilvēku, jo nevar sagrābt privātpašumā *ražošanas līdzekļus*, fabrikas, mašīnas, zemi un tā joprojām. Satriekdamas Lasala sīkburžuāziski neskaidro frāzi par "vienlīdzību" un "taisnību" *vispār*, Marks parāda, kā *attīstās* komunistiskā sabiedrība, kura *spiesta* vispirms iznīcināt *tikai* to "netaisnību", ka ražošanas līdzekļus sagrābušas atsevišķas personas, un kura *nespēj* tūlīt iznīcināt arī tālāko netaisnību, kas izpaužas patēriņa priekšmetu sadalīšanā "pēc darba" (nevis pēc vajadzībām).

Vulgārie ekonomisti, arī buržuāziskie profesori, to vidū "mūsu" Tugans, pastāvīgi pārmet socialistiem, ka viņi aizmiršot cilvēku nevienlīdzību un "sapņojot" par šās nevienlīdzības iznīcināšanu. Tāds pārmetums, kā redzam, tikai pierāda buržuāzisko ideologu kļu galīgo ignoranci.

Marks ne tikai ļoti precīzi ievēro cilvēku nenovēršamo nevienlīdzību, viņš ievēro arī to, ka ražošanas līdzekļu pāreja visas sabiedrības kopīpašumā ("socialisms" šā vārda parastajā izpratnē) vien vēl *nenovērš* trūkumus sadalē un "buržuāzisko tiesību" nevienlīdzību, kas *joprojām valda, kamēr produktus daļa "pēc padarītā darba"*.

"Bet šie trūkumi," Marks turpina, "ir nenovēršami komunistiskās sabiedrības pirmajā fāzē tai veidā, kādā tā pēc ilgām dzemdiņu mokām iznāk no kapitālistiskās sabiedrības. Tiesības nekad nevar būt augstākas par sabiedrības ekonomisko iekārtu un no tās atkarīgo sabiedrības kultūrālo attīstību (...)."86

Tādējādi komunistiskās sabiedrības pirmajā fāzē (ko parasti sauc par socialismu) "buržuāziskās tiesības" tiek atceltas *nevis* pilnīgi, bet tikai daļēji, tikai abjektivēti jau panāktajam ekonomiskajam apvērsumam, t. i., tikai attiecībā uz ražošanas līdzekļiem. "Buržuāziskās tiesības" tos atzīst par atsevišķu personu privātpašumu. Socialisms tos padara par kopīpašumu. *Tiktāl* – un vienīgi tiktāl – "buržuāziskās tiesības" atkrīt.

Bet tās tomēr paliek savā otrajā daļā, paliek kā regulātors (noteicējs) produktu sadalīšanā un darba sadalīšanā starp sabiedrības locekļiem. "Kas nestrādā, tam nebūs ēst" – šis sociālistiskais princips *jau* īstenots; "par vienādu darba daudzumu vienāds produkta daudzums" – arī šis sociālistiskais princips *jau* īstenots. Tomēr tas vēl nav komunisms un tas vēl neatceļ "buržuāziskās tiesības", kuras nevienādiem cilvēkiem par nevienādu

(faktiski nevienādu) darba daudzumu dod vienādu produktā daudzumu.

Tas ir "trūkums", Marks saka, bet tas komunisma pirmajā fāzē ir nenovēršams, jo, nenosildot utopismā, nevar domāt, ka, gēzuši kapitālismu, cilvēki tūlīt iemācīsies strādāt sabiedrības labā *bez jebkādam tiesību normām*, un kapitālisma atcelšana arī *nerada tūlīt ekonomiskos priekšnosacījumus tādai pārmaiņai*.

Bet citu normu kā tikai "buržuāziskās tiesības" nav. Un tiktāl vēl paliek nepieciešama valsts, kas, sargādama ražošanas līdzekļu kopīpašumu, sargātu darba vienlīdzību un produkta sadalīšanas vienlīdzību.

Valsts atmirst, jo nav vairs kapitālistu, nav vairs šķiru, tāpēc nekādu *šķirņu* nav iespējams *apspiest*.

Bet valsts vēl nav atmirsusi pavisam, jo vēl tiek sarīgtas "buržuāziskās tiesības", kas sankcionē faktisko nevienlīdzību. Lai valsts atmirtu pilnīgi, vajadzīgs pilnīgs komunisms.

4. KOMUNISTISKĀS SABIEDRĪBAS AUGSTĀKĀ FĀZE

Marks turpina:

"Komunistiskās sabiedrības augstākajā fāzē – pēc tam, kad būs izzudusi cilvēka verdziskā pakļautība darba dalīšanai; kad līdz ar to būs izzudis garīgā un fiziskā darba pretstats; kad darbs vairs nebūs tikai līdzeklis, lai dzīvotu, bet pats būs kļuvis par pirmo dzīves vajadzību; kad līdz ar individuālu vispusīgu attīstību izaugs arī ražotājspēki un visi sabiedriskās bagātības avoti plūdis pilnām strauēm, – tikai tad varēs pilnīgi tikt pāri buržuāzisko tiesību šaurajām apvārsnim un sabiedrība varēs rakstīt uz sava karoga: "Katrs pēc savām spējām, katram pēc viņa vajadzībām."⁸⁷

Tikai tagad mēs varam novērtēt, cik pareizas bija Engelsa piezīmes, kad viņš nesaudzīgi zoboģas par vārdu "brīvība" un "valsts" savienojuma nejēdzību. Kamēr ir valsts, nav brīvības. Kad būs brīvība, nebūs valsts.

Valsts pilnīgas atmirstānas ekonomiskais pamats ir tīk augsta komunisma attīstība, kad izzūd garīgā un fiziskā darba pretstats, izzūd tādā viens no svarīgākajiem mūs-laiku *sabiedriskās* nevienlīdzības avotiem un turklāt tāds avots, ko tikai ar ražošanas līdzekļu pāreju sabiedrības īpašumā, tikai ar kapitālistu ekspropriāciju vien uzreiz izskaust nekādi nav iespējams.

Šī ekspropriācija dos ražotājspēku milzīgas attīstības *iespēju*. Un, redzot, ka jau tagad kapitālisms neiedomājami *kauē* šo attīstību, ka daudz ko varētu virzīt uz priekšu uz modernās, jau sasniegtās tehnikas bāzes, mums ir tiesības ar vispilnīgāko pārliecību teikt, ka kapitālistu ekspropriācija neatvairāmi izraisīs cilvēku sabiedrības ražotājspēku milzīgu attīstību. Bet, cik strauji šī attīstība norisināsies tālāk, cik strauji tā tiks līdz saīšu saraūšanai ar darba dalīšanu, līdz garīgā un fiziskā darba pretstata iznīcināšanai, līdz darba pārvešanai par "pirmo dzīves vajadzību", to mēs nezinām un *nevaram* zināt.

Tāpēc mums ir tiesības runāt tikai par nenovēršamo valsts atmirstānu, uzsverot šā procesa ilgumu, tā atkarību no komunisma *augstākās fāzes* attīstības straujuma un atstājot pilnīgi atklātu jautājumu par atmirstānas termiņiem vai par konkrētajām formām, jo materiāla tādu jautājumu atrisināšanai *nav*.

Valsts varēs pilnīgi atmirt tad, kad sabiedrība būs realizējusi noteikumu: "katrs pēc savām spējām, katram pēc viņa vajadzībām", t. i., kad cilvēki tiktāl būs pieraduši ievērot sadzīves pamatnoteikumus un kad viņu darbs būs tīktāl ražīgs, ka viņi labprātīgi strādās *pēc spējām*. "Buržuāzisko tiesību šaurais apvārsnis", kas ar Šeiloķa⁸⁸ sīkstumu liek rēķināt, ka tikai nenostādātu lieku pusstundu

vairāk par otru, ka tikai nesāņemtū mazāku algu nekā otrs, — šis šaurais apvārsnis tad būs pārvarēts. Produktu sadalīšanai tad nebūs vajadzīgs, lai sabiedrība normētu produktu daudzumu, kas katram jāsaņem; katrs brīvi ņems "pēc vajadzības".

No buržuāziskā viedokļa tam līdzīgu sabiedrisku iekārtu viegli pasludināt par "tiro utopiju" un zoboties par to, ka socialisti solot katram tiesību saņemt no sabiedrības bez jebkādas atsevišķa pilsoņa darba kontroles jebkuru daudzumu trifelu, automobiļu, pianīnu u. tml. Ar tādu zobošanos vēl tagad atkratās lielākā daļa buržuāzisko "zinātnieku", kuri ar to parāda gan savu ignoranci, gan savu savtīgo kapitālisma aizstāvēšanu.

Ignoranci, jo "solīt", ka komunisma atīstības augstākā fāze iestāsies, nevienam socialistam nav nācis prātā, bet lielo socialistu *paredzējums*, ka tā iestāsies, prezumē ne tagadējo darba ražīgumu, ne arī *tagadējo* mietpilsoni, kas spējīgs "tāpat vien" — līdzīgi Poniļovska bursakiem — būt sabiedriskās bagātības noliktavas un praist neiespējamo.

Līdz tam laikam, kamēr iestāsies komunisma "augstākā" fāze, socialisti prasa, lai sabiedrība *un valsts ļoti stingri* kontrolētu darba mēru un patērēta mēru, tikai šī kontrole *jāiesāc* ar kapitālistu ekspropriāciju, ar strādnieku kontroli pār kapitālistiem, un tā jāizdara nevis ierēdņu valstij, bet *bruņotu strādnieku* valstij.

Buržuāziskie ideologi (un to līdzskrējēji, tādi kā Cereleti, Černovu kgi un komp.) savtīgi aizstāv kapitālistu tiesi tā, ka ar strīdiem un runāšanu par tālo nākotni viņi *aizstāj* svarīgo un aktuālo *šāsdienas* politikas jautājumu: kapitālistu ekspropriāciju, *ūsu* pilsoņu pārvešanu par vienu liela "sindikāta", proti, visas valsts, strādniekiem un kalpotājiem un visa šā sindikāta visa darba pilnīgu pakļaušanu patiesi demokrātiskai valstij, *strādnieku un karviņu deputātu padomju valstij*.

Būtībā, kad mācīts profesors un viņam līdzī mietpilsonis, un mietpilsonim līdzī Cereleti un Černovu kungi runā par nesaprātīgām utopijām, par bojševiku demagoģiskajiem solījumiem, par socialistisma "ieviešanas" neiespējamību, viņi domā tieši komunisma augstāko stadiju jeb fāzi, ko "ievieš" neviens ne tikai nav solījis, bet pat nav domājis, jo to "ievieš" vispār nevar.

Un šeit mēs esam nonākuši pie socialistisma un komunisma zinātniskās atšķirības jautājuma, ko Engels skāris savā iepriekšminētajā prātojumā, ka nosaukums "socialdemokrāti" esot nepareizs. Politiski atšķirība starp pirmo jeb zemāko un augstāko komunisma fāzi ar laiku, šķiet, būs milzīga, bet tagad, kapitālismā, to atzīt būtu smieklīgi un izvīrīt to pirmajā vietā varētu varbūt vieglīgi atsevišķi anarhisti (ja anarhistu vidū vēl ir palikuši cilvēki, kas nekā nav mācījušies pēc Kropotkinu, Grava, Korneļsena un citu anarhisma "zvaigžņu" "pļehanoviskās" pārvešanas par sociālšovinistiem jeb anarhotransjēniekiem, kā izteicās Gē, viens no nedaudzajiem anarhistiem, kas saglabājis godu un sirdsapziņu).

Tomēr zinātniskā atšķirība starp socialistismu un komunismu ir skaidra. To, ko parasti sauc par socialistismu, Marks nosaucis par *komunistiskās sabiedrības "pirmo"* jeb zemāko fāzi. Tā kā ražošanas līdzekļi kļūst par *hopipāšumu*, tad vārds "komunisms" arī te ir lietojams, ja neaizmirst, ka tas *nav* pilnīgs komunisms. Marksa paskaidrojumu izcilā nozīmē ir tā, ka arī šeit viņš konsekvēnti lieto materialistisko dialektiku, mācību par attīstību, uzlikodams komunismu par kaut ko tādu, kas attīstās *no kapitālisma*. Šolastiski izdomātas, "sacerētas" definīcijas un neauglīgus strīdus par vārdiem (kas ir sociālisms, kas komunisms), Marks nomaina ar analīzi par to, ko varētu nosaukt par komunisma ekonomiskā brīduma pakāpēm. Savā pirmajā fāzē, savā pirmajā pakāpē komunisms vēl *nevar* būt ekonomiski pilnīgi nobriedis, pilnīgi brīvs

no kapitālisma tradīcijām vai atstātajām pēdām. Ar to izskaidrojama tāda interesanta parādība kā "*buržuāzisko tiesību šaurā apvāršņa*" saglabāšanās komunisma pirmajā fāzē. Buržuāziskās tiesības attiecībā uz *patēriņa* produktu sadalīšanu nenovēršami paredz, protams, arī *buržuāzisko valsti*, jo bez aparāta, kas spēj *piespiest* ievērot tiesību normas, tiesības nav nekas.

Izrādās, ka komunismā zināmu laiku paliek ne tikai buržuāziskās tiesības, bet pat arī buržuāziskā valsts – bez buržuāzijas!

Var likties, ka tas ir paradokss vai vienkārši dialektiska prāta spēle, kurā marksismu bieži apšūdz cilvēki, kas it nemaz nav papūlējušies izstudēt tā ārkārtīgi dziļo saturu.

Tomēr īstenībā dzīve ik uz soļa mums rāda vecā paliekas jaunajā, kā dabā, tā arī sabiedrībā. Un Marks nevis patvaļīgi ielicis komunismā gabaliņu "*buržuāzisko*" tiesību, bet ņēmis to, kas ekonomiski un politiski ir nenovēršams sabiedrībā, kura nāk no kapitālisma *klēpja*.

Demokrātijai ir milzīga nozīme strādnieku šķiras cīņā pret kapitālistiem par savu atbrīvošanos. Taču demokrātijā nebūt nav nepārkāpjama robeža, bet ir tikai viens no posmiem ceļā no feodālisma uz kapitālismu un no kapitālisma uz komunismu.

Demokrātijā nozīmē vienlīdzību. Ir saprotams, cik milzīga nozīme ir proletariāta cīņai par vienlīdzību un vienlīdzības lozungam, ja to pareizi saprot *šķiru* iznīcināšanas nozīmē. Bet demokrātijā nozīmē tikai *formālu* vienlīdzību. Un tiklīdz būs īstenota visu sabiedrības locekļu vienlīdzība *attiecībā uz* ražošanas līdzekļu īpašumu, t. i., darba vienlīdzība un darba algas vienlīdzība, cilvēcei nenovēršami izvirzīsies jautājums, ka vajag iet tālāk no formālās vienlīdzības uz faktisko, t. i., uz noteiktuma "*katrs pēc savām spējām, katram pēc viņa vajadzībām*" īstenošanu. Kādi posmi, kādi praktiskie pasākumi novedīs

cilvēci pie šā augstākā mērķa, mēs nezinām un nevaram zināt. Bet svarīgi ir tikt skaidrībā, cik bezgala aplams ir parastais buržuāziskais priekšstats, ka sociālisms esot kaut kas nedzīvs, sastindzis, uz visiem laikiem dots, lai gan patiesībā *vienīgi* ar sociālismu, piedaloties iedzīvotāju *vairākumam* un pēc tam visiem iedzīvotājiem, sāksies strauja, īsta, tiešām masveida virzīšanās uz priekšu visās sabiedriskās un personiskās dzīves jomās.

Demokrātijā ir valsts forma, viens no valsts paveidiem. Un tālād tā, tāpat kā jebkura valsts, ir organizēta, sistematiska vardarbības lietošana pret cilvēkiem. Tas no vienas puses. Bet, no otras puses, tā nozīmē, ka formāli tiek atzīta pilsoņu vienlīdzība, vienlīdzīgas tiesības visiem valsts iekārtas noteikšanā un tās pārvaldīšanā. Bet šis apstāklis savukārt saistīts ar to, ka demokrātijā zināmā savas attīstības pakāpē pirmām kārtām saliedē pret kapitālismu revolucionāro šķiru – proletariātu – un dod tam iespēju sadragāt, satriekt drupās, noslaucīt no zemes virsas buržuāzisko, kaut arī republikāniski buržuāzisko valsts mašīnu, pastāvīgo armiju, policiju, ierēdniecību, likt to vietā *vairāk* demokrātisku, tomēr vēl joprojām valsts mašīnu – bruņotas strādnieku masas, kas pāriet uz itin visas tautas līdzdalību milicijā.

Šeit "*kvantitatīve pāriet kvalitātē*": *tāda* demokrātisma pakāpe saistīta ar izešanu no buržuāziskās sabiedrības ietvariem, ar tās sociālistiskās pārveidošanas sākumu. Ja tiešām *visi* piedalās valsts pārvaldīšanā, tad te jau kapitālisms vairs nespēs noturēties. Un kapitālisma attīstība savukārt rada *priekšnosacījumus* tam, lai tiešām "*visi*" *varetu* piedalīties valsts pārvaldīšanā. Tādos priekšnosacījumos ietilpst vispārēja rakstpratība, kas daudzās vairāk attīstītajās kapitālistiskajās valstīs jau ir īstenota, pēc tam miljonu strādnieku "*apmācīšana un disciplinēšana*", ko izdara liels, sarežģīts, sabiedriskotais pasta,

dzelzceļu, lielo fabriku, lieltirdzniecības, banku utt., u. tml. aparāts.

Ar tādiem *ekonomiskiem* priekšnosacījumiem ir pilnīgi iespējams nekavējoties, ja ne šodien, tad rīt, pēc kapitālistu un ierēdņu gāšanas sākt tos nomainīt – ražošanas un sadalīšanas *kontrolē*, darba un produktu *uzskaitē* – ar bruņotiem strādniekiem, ar it visu bruņoto tautu. (Jautājumu par kontroli un uzskaiti nevajag jaukt ar jautājumu par zinātniski izglītotu inženieru, agronomu u. t. jpr. personālu: šie kungi strādā šodien, pakļaudamies kapitālistiem, strādās vēl labāk rīt, pakļaudamies bruņotiem strādniekiem.)

Uzskaitē un kontrole – tas ir *galvenais*, kas vajadzīgs komunistiskās sabiedrības *pirmās fāzes* “noregulēšanai”, pareizai funkcionēšanai. Šeit *visi* pilsoņi pārvēršas par valsts algotajiem kalpotājiem, bet valsts ir bruņotie strādnieki. *Vīsi* pilsoņi kļūst par *viena* virstautas, valsts “sindikāta” kalpotājiem un strādniekiem. Galvenais ir tas, lai viņi strādātu vienlīdzīgi, pareizi ievērodami darba mēru, un saņemtu vienlīdzīgi. Šādu uzskaiti, kontroli pār to kapitālists ir ārkārtīgi *vienkāršojis* – līdz neparasī vienkāršām, katram rakstpratējam viegli apgūstamām uzraudzības un pierakstes operācijām, līdz četru aritmētisku darbību zināšanai un attiecīgu kvīšu izsniegšanai.*

Kad tautas *vairākums* sāks patstāvīgi un visur izdarīt tādu uzskaiti, tādu kontroli pār kapitālistiem (kas tagad pārvērsti par kalpotājiem) un pār inteligentīnu kungiem, kas saglabājuši kapitālistiskos paradumus, tad šī kontrole kļūs tiešām universāla, vispārēja, virstautas, tad no tās nekādi nevarēs izvairīties, “nekur nevarēs glābties”.

* Kad valsts savu funkciju galvenajā daļā reducējas līdz tādai uzskaitē un pašu strādnieku kontrolei, tad tā vairs nav “politiska valsts”, tad “sabiedriskās funkcijas no politiskām pārvēršas par vienkāršām administratīvām funkcijām” (sal. iepriekš, IV nod., 2. §, par Engelas polemiku ar anarhistiem)⁸⁹.

Visa sabiedrība būs viens kantoris un viena fabrika ar vienlīdzību darbā un vienlīdzību atalgojumā.

Bet šī “fabrikas” disciplīna, ko, uzvarējis kapitālistus un gāzis ekspluatatorus, proletariāts attiecinās uz visu sabiedrību, nekādā ziņā nav ne mūsu ideāls, ne mūsu galamērķis, tas ir tikai *pakāpiens*, kas nepieciešams, lai sabiedrību radikāli attīrītu no kapitālistiskās eksploatācijas negēlībām un nelietībām un *lai virzītos tālāk* uz priekšu.

No tā brīža, kad visi sabiedrības locekļi vai kaut tikai to milzīgais vairākums *paši* būs iemācījušies pārvaldīt valsti, paši būs ņēmuši šo darbu savās rokās, būs “noregulējuši” kontroli pār kapitālistu niecīgo mazākumu, pār kundzīņiem, kas vēlas saglabāt kapitālistiskos paradumus, pār strādniekiem, ko kapitālists dziļi sagandējis, – no tā brīža sāks izzust jebkuras pārvaldīšanas vajadzība vispār. Jo pilnīgāka demokrātija, jo tuvāk nāk brīdis, kad tā kļūst nevajadzīga. Jo demokrātiskāka ir “valsts”, kas sastāv no bruņotiem strādniekiem un kas “vairs nav valsts šā vārda tiešajā nozīmē”, – jo ātrāk sāk atmirt *jebkura* valsts.

Jo tad, kad visi iemācīsies pārvaldīt un tiešām patstāvīgi pārvaldīs sabiedrisko ražošanu, patstāvīgi īstenos uzskaiti un kontroli pār liekēžiem, kundzīņiem, blēžiem un tamlīdzīgiem “kapitālista tradīciju sargātājiem”, izvairīšanās no šās virstautas uzskaites un kontroles nenovēršami kļūs tik neticami grūta, kļūs par tik retu izņēmumu, būs saistīta, domājams, ar tik drīzu un nopietnu sodu (jo bruņotie strādnieki ir praktiskas dabas cilvēki, nevis sentimentāli inteligentiņi un viņi diez vai atļaus ar sevi jokoties), *kanepieciešama* ievērot katras cilvēku sadzīves vienkāšos pamatnoteikumus ļoti drīz kļūs par *pieradumu*.

Un tad būs durvis līdz galam vaļā pārejai no komunistiskās sabiedrības pirmās fāzes uz tās augstāko fāzi un reizē ar to uz pilnīgu valsts atmiršanu.